

KUR'ÂN ÇEVİRİLERİNDE VUCÛH-NEZÂİR İLMİNİN ÖNEMİ IMPORTANCE OF VUCÛH-NEZÂİR SCIENCE IN THE QUR'AN TRANSLATION

Habip GÜL*

Öz

Kur'ân'ın anlaşılması bakımından oldukça önemli bir yere sahip olan vucûh-nezâir, Kur'ân'ın bütünlüğü ile ilgili bir ilimdir. Çünkü bu ilmin amacı âyetlerin bütünlüğünü dikkate alarak içerisindeki kelimelerin anlamını belirlemektir. Kur'ân'da geçen kelimelerin siyaklarında delâlet ettiği anlamın belirlenmesini amaç edinen bu ilim, Kur'ân çevirileri bakımından da oldukça ehemmiyetlidir. Kelimelerin vechlerinin dikkate alınmadan ilk akla gelen anlamıyla hedef dile aktarılması çeviri problemlerine yol açmaktadır. Vucûh-nezâir ilminin dikkate alınması daha isâbetli ve anlaşılır çevirilerin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada Kur'ân'da geçen bazı kelimelerin Türkçe Kur'ân meâllerindeki çevirileri incelenerek çeviri hatasının olup olmadığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Vucûh-nezâir, Bütünlük, Delâlet, Çeviri Problemleri.

Abstract

Vucuh-nezâir science, which has a very important place in terms of the understanding of the Qur'an, related to the integrity of the Qur'an. Because aim of this science to determine the meaning of the words by considering integrity of verses. This science which aims to determine the meaning of the words in its contexts, is also very important in terms of translation of the Qur'an. Translating the meaning of the words to the target language in the sense that first comes to mind without regard to their nuances, leads to some translation problems. Consideration of vucûh-nezâir science allows for more efficient and understandable translations. In this study, translations of some Quranic words in the Turkish translations will be evaluated in terms of whether there is translation error.

Keywords: Vucûh-nezâir, Integrity, Sign, Translation Problems.

GİRİŞ

Din, tarih boyunca insanoğlunun âdeta ayrılmaz bir parçası olmuştur (Bayrakdar, 2018, 15). Bu sebeple dinlerin öğretilerini anlatan kutsal kitaplarının doğru anlaşılması da büyük bir önem kazanmıştır. Yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim'in doğru anlaşılmasının ölçütlerinden biri de dil ve anlamdır. Dil, şekil ve anlam bütünlüğünden meydana gelen, insanlar arasındaki bir iletişim aracıdır. İnsanlar bir iletişimde bulunmak istediklerinde önce iletmek istedikleri mesajı belirler sonra bu mesajdaki anlamların karşılığı olan lafızları seçerler. Daha sonra bu lafızları vermek istedikleri mesaja uygun bir biçimde yan yana getirirler. Çeviri de bir dilde yapılan bu işlemin aynıyla bir başka dile geçirilmesidir. Yani bir dildeki şekil ve anlam bütünlüğünün başka bir dildeki şekil ve anlam bütünlüğüne dönüştürülmesidir. Başka bir ifadeyle bir dildeki ifadenin, şekil, anlam ve işlev yönüyle eşdeğer bir şekilde başka bir dilde kodlanmasıdır. Çevirideki asıl zorluk ise diller arasındaki bu kod farklılıklarından kaynaklanmaktadır (Sunel, 1988, 154-155). Çünkü kodlanan şekil, anlam ve işlevlerin tüm özelliklerini karşı dilde aynı şekilde ifade etmek her zaman kolay olmayabilir. Bir dilde bir kelimenin ifade ettiği anlamı, diğer dilde aynı kelime ifade edemeyebilir veya eksik ifade edebilir. Bu durum insanların düşünce yapılarına göre kelimelere farklı anlamlar yüklemesinden kaynaklanmaktadır. Bu zorluğu aşmak için bugüne kadar birçok strateji, yöntem ve teknik belirlenmiştir. Ancak zikrettiğimiz bu çeviri problemi tamamen aşılmış değildir.

Çeviri faaliyetinde bulunacak kişi hedef dile aktarmak istediği ifadeyi hangi metotla aktaracağına iyi karar vermelidir. Eğer çevireceği ifadenin lafzına bağlı kalıp anlamı ötelere verilerek istenen mesaj eksik kalacaktır. Manâya tamamen odaklanıp şekli tamamen gözardı ederse de şekilden kaynaklanan bazı anlam farklılıkları meydana gelebilecektir. Yine çevirmen lafız ve manâ bütünlüğünü mümkün olduğu kadar dikkate aldığı gibi çevirdiği ifadenin işlevselliğini de dikkate almalıdır. Yani çevirdiği ifade hedef dilde de aynı işleve sahip olmalıdır. "Hedef dil metni, kaynak dil metninin fikirlerini, yargılarını tam ve eksiksiz olarak vermelidir. Hedef dil metni, kaynak dil metninin üslup özelliklerini yansıtmalıdır. Hedef dil metni, kaynak dil metni

* Arş. Gör., Habip GÜL, Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, habip.gulsak.edu.tr.

gibi rahat okunabilmelidir.” (Aktaş, 1996, 2). “Çeviri yaparken, kaynak dilde geçen bir kelimenin, hedef dildeki kelime ile aynı anlamda olup olmadığına ve her iki dilin kelimeleri arasındaki ince anlam nüanslarının bulunup bulunmadığına da dikkat edilmesi gerekir.” (Gezgin, 2003, 295). Çevirinin en önemli iki boyutu lafız ve manâdır. Lafız ve manâ ilişkisi, her dilde en önemli meselelerden biridir. Çünkü kelimeler farklı kullanım şekillerine göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu anlamlar çoğu zaman cümlenin bağlamından anlaşılmaktadır. Sözelimi “bir aslan oturmuş Kur’ân okuyor” cümlesinde aslan kelimesinin bir hayvana değil bir insana delâlet ettiği oldukça açıktır. Yani bu cümlede aslan kelimesi Kur’ân okuyan kişi anlamındadır. Aslında aslan kelimesinin sözlük anlamlarında Kur’ân okuyan kişi diye bir anlamı yoktur. Ama bu kelime böyle bir siyâka istiâre yoluyla bu anlama delâlet etmektedir. Bu durumun aynısı diğer diller için de geçerli olduğu gibi Kur’ân dili Arapça için de geçerlidir. Ancak insanlar için bir yaşam rehberi olarak indirilen Kur’ân-ı Kerîm kullandığı kelimeleri ve ifadeleri kendi icâzına ve icâzına uygun bir şekilde tüm beşeriyeti âciz bırakacak bir üslûp ile kullanmaktadır (Denizer, Bayraktar, Saygılı, Avcı, 2018, 29). “Kur’ân, son derece özgün bir kelime hazinesine sahiptir. Birbirine uyumlu bağlarla birbirine bağlanmış olan bu kelime ağı, gereği gibi incelendiğinde Kur’ân’ın vermek istediği mesaj ve derûnundaki mânâlar daha iyi anlaşılacaktır” (Gezgin, 2008, 86). Kur’ân’da kullanılan birçok kelime sözlük anlamlarının dışında, kullanıldığı siyâka göre farklı anlamlara da delalet edebilmektedir. Meselâ Kur’ân’da “هدى/hüda” kelimesi bazen Hz. Muhammed’e delâlet etmektedir. (Bakara 2/159). Aslında sözlüklerde hüda kelimesinin Hz. Muhammed gibi bir anlamı yoktur. Ancak bu anlam siyâkın delâletinden anlaşılmaktadır. Kur’ân’ın anlaşılması bakımından da bu delâlet şekli önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple bu delâlet şekli çok erken dönemden itibaren sistematik bir disiplin hâline getirilerek Kur’ân ilimlerinden biri olan vucûh-nezâir ilmi ortaya konmuştur. Bu alanda birçok eser yazılmış ve araştırmacılar tarafından bu ilme büyük bir önem atf edilmiştir.

Kur’ân’ın doğru anlaşılmasında büyük bir öneme sahip olan bu ilim, Kur’ân çevirileri içinde oldukça önemli kaynaklardır. Kur’ân-ı Kerîm meâllerinde vucûh-nezâir ilminin dikkate alınması, âyetlerin anlamının daha isabetli ve anlaşılır şekilde hedef dile aktarılmasını kolaylaştıracaktır. Biz de bu çalışmamızda Türkçe Kur’ân meâllerinde vucûh-nezâir ilminin yeterli kadar dikkate alınıp alınmadığını incelemeye çalışacağız. Bu bağlamda ele aldığımız meâlleri Dâmeğânî’nin islâhu’l-vucûh ve nezâir adlı eseriyle karşılaştıracız ve zaman zaman meşhur tefsirlerdeki açıklamalara da işaret edeceğiz.

Bu çalışmada öncelikli olarak ulaşabildiğimiz meşhûr ve yaygın meâller kullanılacaktır. Hem eski hem de güncel meâlleri seçmemizin sebebi eski ve yeni meâllerde vucûh-nezâir ilminin dikkate alınıp alınmadığını ortaya koyabilmek içindir. Yoksa meâllerin özelliklerine göre meâl tercihleri yapılmayacaktır. Bu bağlamda Ali Fikri Yavuz’un, Bayraktar Bayraklı’nın, Edip Yüksel’in, Hasan Basri Çantay’ın, Muhammed Esed’in, Mustafa İslamoğlu’nun, Ömer Nasuhi Bilmen’in, Süleyman Ateş’in ve Yaşar Nuri Öztürk’ün meâlleri incelenecektir. Âyetlerin meâlleri <http://www.kuranmeali.org> (erişim: 14/07/2018) adlı siteden alınmıştır. Çalışmamızda zikredeceğimiz meâller alfabetik sıraya göre verilmiştir.

1. Vucûh ve Nezâirin Luğat ve Istilâh Manâsı

“ووجه/vucûh” kelimesi “وجه/vech” kelimesinin çoğuludur. Bir şeyin karşısında bulunan, ön, yüz, cephe, niyet, kasit, sebep, üslûp gibi anlamlara gelmektedir (İbn Dureyd, 1987, I, 499; Ezherî, 1964, 6, 350; İbn Manzûr, ts., XIII, 553-559; Gezgin, 2015, 625). “نظار/nezâir” ise “نظيرة/nazîre” kelimesinin çoğuludur. Benzer, denk, misl gibi anlamlarda kullanılır. (Ferâhidî, 2003, VIII, 256; Ebû’l-Bekâ, 1998, 905-906).

Istilâhî olarak ise vucûh ve nezâir kavramları farklı şekillerde tanımlanmıştır. İbnu’l-Cevzî (ö. 596/1199) vucûh ve nezâiri şöyle tarif etmektedir: el-Vucûh ve’-nezâirin manâsı, bir kelimenin aynı lafız ve aynı hareketlerle Kur’ân’ın farklı yerlerinde zikredilmesi ve bu kelimelerin zikredildiği her yerde diğerlerinden başka bir manâ kastedilmesidir (İbnu’l-Cevzî, 2000, 46). Misâl verecek olursak İbnu’l-Cevzî “âyet” kelimesinin altı vechi olduğunu söylemekte ve bu anlamları şöyle zikretmektedir: 1) İşâret 2) Mucize 3) Kitap 4) Emirler ve Yasaklar 5) İbret 6) Kur’ân’ın âyet diye isimlendirilen belirli bir bölümü. İbnu’l-Cevzî’nin tanımına göre burada verilen her bir anlam vucûha; her âyet kelimesi de nezâire örnektir (Yaldızlı, 2014, 7).

Katip Çelebî (ö. 1067/1657) de İbnu’l-Cevzî’nin yorumunu benimsemekte ve vucûh-nezâir hakkında sunları söylemektedir: Bu ilim tefsirin dallarındandır. Yani bir kelimenin aynı lafız ve hareke ile Kur’ân’da birçok yerde zikredilmesi ve her yerde farklı bir anlam kastedilmesidir (Altuntaş, 1990, 16).

İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ise İbnu’l-Cevzî’nin bu tanımını eleştirmektedir. İbnu’l-Cevzî’yi kastederek kendi mezhebinden bazılarının vucûhun da nezâirin de lafız müştereklerde olduğunu sandığını; isimlerin lafzî açıdan nezâir ile manâ açısından vucûh ile ilgili olduğunu belirttiklerini zikreder. (İbn Teymiyye, 1991, 277). İbn Teymiyye vucûh ve nezâirin tanımını açıkça şöyle yapmaktadır: “Nezâir, iki veya daha çok yerde manası aynı olan bir lafız, vucûh ise (birçok yerde) farklı anlamlara gelen lafızdır ki bunlara,

aralarında fark olsa da mütevâtî' ve müşterek isimler denilmektedir. Onun (vücûh ve nezâirin) lafızlarda nezâir, manalarda da muhtelif (vücûh) olduğu da söylenmiştir ki böyle kabul edilirse (tümü) müşterek olur. Hâlbuki durum böyle değildir. Doğrusu bizim vücûh ve nezâirle ilgili verdiğimiz ilk tanımdır." (Yaldızlı, 2013, 13).

Zerkeşî (ö. 794/1391) ise vücûhu çeşitli manalarda kullanılan müşterek lafızlar; nezâiri ise ümmet lafzı gibi mutevâtî lafızlar olarak açıklamaktadır. (Zerkeşî, ts., I, 193). Yani Zerkeşî'ye göre vücûh Kur'ân'da birden fazla yerde zikredilen bir lafzın geçtiği her yerde değişik anlamlara gelmesidir. Nezâiri ise mutevâtî kavramıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Mantık ilminde mutevâtî lafızlar şöyle tanımlanmaktadır: Farklı birbirinden farklı lafızların örtak bir özelliğe sahip olmaları sebebiyle birleşen varlıklara delâlet eden lafızlardır. (Altuntaş, 1990, 17). Şu halde Zerkeşî ve İbnü'l-Cevzî'nin tanımları vücûhta birleşmekte; nezâirde ise ayrılmaktadır. Kimi araştırmacılar da vücûhun lafızlarda nezâirin ise anlamlarda olduğunu söylemiştir. Ancak bu zayıf bir görüştür. (Suyûti, 2002, I, 445). "Vücûh ve nezâir ayrı şeyler olmakla birlikte birbirlerini tamamlarlar. Daha sonraları yapılan kavramlaştırma ve tanımlama çabaları arasında en doğrusu İbnü'l-Cevzî'nin tanımıdır. Çünkü bu tanım hem kelimelerin sözlük anlamlarına hem de vücûh kaynaklarındaki pratiğe en çok uyandır. Şu halde vücûh kalıpları/şekilleri farklı olsa da, aynı kökten gelen benzer kelimelerin içerdiği farklı anlamlardır. Nezâir'in ise özel bir anlamı yoktur. Vücûha konu olan kelime ve âyetlerin başta lafızları olmak üzere her türlü benzerliği ifade etmektedir." (Gezgin, 2015, 633).

2. Vücûh ve Nezâir İlminin Tarihi Gelişimi

Kur'ân'ın doğru anlaşılması bakımından lafız, manâ, delâlet ilimlerinin ehemmiyetinin farkında olan İslam âlimleri erken dönemden itibaren bu ilme büyük bir önem vermişlerdir. Bu ilmin başlangıcını Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kadar götürmek mümkündür. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.)'in vücûh nezâir ilmine konu olan bazı kelimeleri açıklaması ve çok anlamlılığa dikkat çekmesi en sağlam kaynaklarda mevcuttur. (Yaldızlı, 2014, 2). Meselâ Hz. Peygamber En'âm sûresinin 82. âyetinde geçen "ظلم/zulüm" kelimesini (İman edip imanlarına zulüm karışmayanlar...) "şirk" olarak açıklamıştır. Bu bağlamda şirk, zulmün bir vechi olmaktadır.

Yine Sahâbîler de Kur'ân'daki çok anlamlı kelimelere zaman zaman dikkat çekmişlerdir. Hz. Ali (ö. 40/661) de iknâ etmesi için İbn Abbâs'ı (ö. 68/687) Haricîler'e gönderirken Kur'ân'ın zû vücûh/çok anlamlı olduğuna dikkat çekmiştir (Güven, 2005, 184; Yaldızlı, 2014, 3).

Vücûh ve nezâire dair eserler çok erken dönemden itibaren te'lif edilmeye başlanmıştır. Bu alana dâir yapılan çalışmaları Hicrî ikinci asra kadar götürmek mümkündür (Karagöz, 2008, 8). Bu ilim dalı Kur'ân ilimlerinin en erken örnekleri arasında yer almaktadır. Muhammed b. Ebî Talhâ (ö. 143/760) ve Muhammed b. Saîb el-Kelbî'ye (ö. 146/763) vücûh ve nezâir konusunda eser nisbet edilmektedir (Mertoğlu, 1991, 141). Günümüze ulaşan en eski eser Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) Kitâbu'l-Vücûh ve'n-Nezâir'idir. Bu alanda yazılan eserlere şunlar misâl verilebilir:

Mukâtil b. Süleymân (ö.150/767), "el-Eşbah ve'n-Nezâir".

Hârûn b. Mûsâ, (ö.170/786), "el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm".

Ali b. Vâfid (ö.193/808), "el-Vücûh ve'n-Nezâir".

Yahyâ b. Sellâm (ö.200/815), "et-Tesârif"

Mübbere (ö.285/898): "Mâ İttefeke Lefzuhû ve İhtelefe Ma'nâhu mine'l-Kur'âni'l-Mecîd".

Hakîm et-Tirmizî (ö.315/927), "Tahsilü Nezâiri'l-Kur'ân".

Ebû Hilâl el-'Askerî (ö.400/1010), "Teshihü'l-Vücûhi ve'n-Nezâir".

Nisâburî, (ö.430/1038), "Vücûhü'l-Kur'ân".

Dâmeğani (ö.478/1085), "İslâhu'l-Vücûh ve'n-Nezâir".

İbnü'l-Cevzî, (597/1201), "Nuzhetu A'yuni'n-Nevâzir fî'l-Vücûhi ve'n-Nezâir".

Semseddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'l-İmâd (ö.887/1487), "Keşfü's-Serâir a'n Ma'ne'l-Vücûhi ve'n-Nezâir".

Ahîzâde Abdülhalim b. Muhammed er-Rûmî (ö.1013/1604). Ta'liku 'ale'l-eşbâh ve'n-nezâir.

Mustafa b. Hayreddin er-Rûmî (ö.1052/1616), Tenvirü'l-Ezhân ve'z-Zemâir fi Şerhi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir.

Muhammed Seyyid Tantavî (ö. 2010), Muntehabu Gurreti'l-Uyûni'z-Zevâhir ve'l-Vücûh fî'l-Kur'âni'l-Kerim (Maral, 2013, 37-38).

3. Vücûh ve Nezâir İlminin Önemi ve Diğer Kur'ân İlimleri İle İlişkisi

Kur'ân-ı Kerîm'in manâsının sahih bir şekilde tespit edilmesi için bugüne kadar birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Âyetlerde geçen kelimelerin veya ifadelerin âmm-has, muhkem-müteşâbih, mutlak-mukayyed, mücmel-mübeyyen hakikat-mecâz ihtimalleri sebebiyle farklı Kur'ân ilimleri ortaya çıkmıştır. Kur'ân ilimleri içerisinde erken dönemde teşekkül eden ilimlerden biri şüphesiz ki vucûh-nezâirdir. Bu ilim Kur'ân'ın doğru anlaşılması bakımından da oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü Kur'ân'ın doğru anlaşılması içerisindeki âyetlerin doğru anlaşılmasına bağlıdır. Âyetlerin doğru anlaşılması ise içerisindeki kelime ve cümlelerin anlamlarının doğru anlaşılmasına bağlıdır. Vucûh ve nezâir ilmi de Kur'ân'da geçen kelimelerin kendi siyâkında delâlet ettiği anlamın ortaya çıkarılmasını amaç edinen bir ilimdir.

Bu ilmin Kur'ân'ın anlaşılmasındaki önemini tespit edebilmek için öncelikle Kur'ân metninin bazı özelliklerinden bahsetmemiz gerekmektedir. Çünkü Kur'ân'ın kendine mahsûs bir anlatım özelliği mevcuttur. Misâl olarak umûm-husûsu zikredebiliriz. Kur'ân'da bazen husûsî bir anlam umûm ifade eden bir kelime ile anlatılmaktadır. Umûm bir lafız ile hususi bir anlamın niçin kastedildiği ayrı bir meseledir. Bizim çalışmamız için önemli olan husus böyle bir anlatım tarzının Kur'ân'daki mevcudiyetidir. Bu durumda vucûh-nezâir ilmine büyük bir ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu umumi lafzın anlamının tahsis edilmesiyle âyetin vechleri belirlenmektedir. Böyle bir durumda vucûh-nezâir ilmini umumun tahsisinin bir neticesi olarak da değerlendirmek mümkündür. Meselâ korku anlamına gelen "خوف/havf" kelimesi umum anlamlı bir kelimedir. Ancak savaşla ilgili bir siyâkta savaş korkusu anlamına delalet edebilmektedir (Nisâ 4/83). Aslında sözlüklere bakıldığında "korku" kelimesinin "savaş" şeklinde özel bir anlamı yoktur. Ancak siyâkın savaş ve güven hâli ile ilgili olmasından dolayı korku kelimesi ile savaş arasında bir anlam ilişkisi kurulmaktadır. Çünkü "savaş" "havf/korku" kelimesinin bir vechidir. Umûmi anlam ifade eden bir kelime zikredilmiş ancak hususi bir anlam kastedilmiştir.

Hakikat-mecâz ile vucûh-nezâir arasında da yakın bir ilişki söz konusudur. Meselâ "ذکر/zikr" kelimesinin Kur'ân'da yirmi vechi bulunmaktadır (İbnu'l-Cevzî, 2000, 301-302). Bunlardan biri "resul" dur. Burada mecâzi bir durum söz konusudur. Çünkü resuller bizatihi zikir değillerdir. Resullerin aldıkları vahiyler, söylediği sözler, getirdiği mucizeler zikre, tezekküre vesile olmaktadır. Zikir ve resul arasındaki bu ilişkiden dolayı mecâzi olarak resuller zikir olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla resullerin zikir olarak ifade edilmesi sebep-müsebbep ilişkisi ile mecâzi bir anlamdır. Bu zaviyeden bakıldığında vucûh-nezâir ile hakikat-mecâz ilimleri arasında yakın bir irtibat vardır.

Muhkem-müteşâbih ile vucûh nezâir ilmi arasında da bir irtibat söz konusudur. "وجه/vech" kelimesinin yüz, Allâh ve rızası, ön, din, yön gibi farklı vecihleri bulunmaktadır (Dâmeğânî, 1982, 482). Kasas Sûresi'nde geçen "Allâh'ın vechi hariç her şey helak olacaktır" (Kasas 28/88) âyetinde vech kelimesi Allâh'ın zatı anlamında kullanılmaktadır. Aslında bu kelime müteşâbihâttandır. Dolayısıyla buradaki Allâh'ın zatı anlamı "vech" kelimesinin bir vechi olmaktadır. Yani vech kelimesinin bir vechi, müteşâbih bir ifadenin te'vîli olmaktadır.

Vucûh-nezâir ilmi ile diğer Kur'ân ilimlerinin birçoğunu rahatlıkla irtibatlandırmak mümkündür. Çünkü vucûh ve nezâir ilmi doğrudan siyâkla ve Kur'ân'ın bütünlüğü ile ilişkili bir kavramdır. Kur'ân'ın bütünlüğü denilince akla âyetin iç bütünlüğü, siyâk ve Kur'ân'ın tamamının bütünlüğü gelmektedir. Kur'ân'da zikredilen kelimelerin anlamları doğru tespit edilmeksizin de bütünlükçü bir yaklaşımdan bahsetmek oldukça zordur. Çünkü öncelikle mikro düzeyde âyet içerisindeki harflerin, kelimelerin anlamları tespit edilmelidir. Bazen bir âyet içerisinde geçen bir kavramın delâlet ettiği anlam, âyetin kendi iç bütünlüğünden ortaya çıkmaktadır. Bazen ise anlam âyetin kendisinden değil siyâkından veya Kur'ân-Sünnet bütünlüğünden tespit edilebilmektedir. Çünkü siyâk, birden fazla manâya hamledilmesi mümkün olan bir kelimenin veya ifadenin hangi anlama delâlet ettiğinin belirlenmesinde oldukça önemli bir karinedir. Aslında vucûh ve nezâir ilmi de Kur'ân'ın bütünlüğünden hareketle adeta tümünden gelim yöntemiyle lafızların manâsının tespit edilmesini amaç edinen bir ilimdir. Bu sebeple tefsir ilmiyle meşgul olacak biri için bu ilim hayâtî bir öneme sahiptir. Bu ilim "Kur'ân'ı doğru tefsir etmenin bir yolu olup, burada esas olan âyeti âyetle tefsir etmektir." (Gezgin, 2005, 633).

Kur'ân'da geçen kelimelerin medlûlâtının da bu üç aşamalı bütünlük içerisinde belirlenmesi tefsir ilmi açısından büyük bir önem arz etmektedir. İşte vucûh ve nezâir ilmi bu bütünlüğün dikkate alınmasıyla kelimelerin delâlet ettiği anlamın belirlenmesine hizmet eden çok önemli bir ilimdir. Kur'ân'ın bütünlüğü ile vucûh-nezâir arasındaki ilişkiyi göstermek için "هدى/hudâ" kelimesi misâl verilebilir. Bu kelimenin Kur'ân'da on yedi vechi olduğu zikredilmektedir. Bu vecihler şunlardır: Beyan, din, iman, davetçi, peygamber ve kitaplar, marife, reşad, Muhammed, Kur'ân, Tevrat, istirca, hucce, tevhid, sunne, islah, ilham, tevbe. (Gezgin, 2005, 542). Meselâ "Biz Mûsâ'ya hudâyı verdik" (Mu'min 40/53) âyetindeki "hudâ" lafzı Tevrât'a işaret etmektedir. Ancak Tevrat lafzı açıkça zikredilmeyip örtülü bir anlatım tercih edilmiştir. Bu

anlam, ilgili âyetin siyakından anlaşılmalıdır. Bu vecih dikkate alınmadığında burada hüda ile bu on yedi vecihten hangisinin kastedildiği ilk bakışta rahatça anlaşılacaktır. Çünkü Hz. Mûsa'ya verilen mucizeler, ilhâmlar, hüccetlerin hepsi bir hidâyet/hüda kabilindedir. Ancak bu anlam, âyetin geçtiği bölümün bütünlüğünden anlaşılmalıdır.

4. Türkçe Kur'an Meâllerinde Vucûh-Nezâirin Önemi

Çeviri faaliyetinde bulunacak kişinin amacı kaynak dildeki bir ifadeyi en doğru şekilde hedef dile aktarmaktır. Yani hedef dilin okuyucu kitlesinin anlayabileceği bir çeviri faaliyetinde bulunmaktır. Türkçe Kur'an meâllerinin bir kısmında Kur'an'da geçen bazı kelimelerin veya üstü kapalı olarak zikredilen ifadelerin ya latinize edilerek ya da aynı şekilde kapalı bir tarzda çevrildiği dikkat çekmektedir. Bu durum okuyucunun zihninde sürekli bir muğlaklık ve anlam belirsizliğine yol açmaktadır. Kur'an'ın zengin anlam dünyası ve nazımının icâz-icâzı karşısında eksiksiz bir çeviri yapabilmek mümkün değildir. Çünkü Kur'an'ın bütün anlatım özelliklerine uygun bir çeviri yapmak Kur'an'ın icâz ve icâzına muğâyirdir. Kur'an ifadeleri birden çok manâya delâlet edebilir. Bu anlamların hepsinin detaylarına girmek çevirinin değil tefsirin sahasıdır. Ancak bütün bu durumlara rağmen eğer bir çeviri-meâl faaliyetinde bulunulacaksa belirli bir yöntem çerçevesinde muhtemil manâlardan biri tercih edilip, en anlaşılır şekilde hedef dile aktarılmaya çalışılmalıdır. Kur'an'da bir kelimenin veya cümlenin birden fazla manâya muhtemil olması sebebiyle kelimeleri latinize etmek veya ifadeleri aynı kapalılıkla çevirmek çevirinin mantığına aykırı bir durumdur. Bu sebeple müfessir kendi anlayış ve yöntemine uygun bir tarz ile kelime ve ifadelerin delâlet ettiği en uygun anlamı, Türkçede en iyi anlaşılacak şekilde ifade etmelidir.

Bu bağlamda vucûh-nezâir ilmi oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu ilim sayesinde kelimelerin kendi siyâkında delâlet ettiği anlam belirlenmiş ve eserlerde kaydedilmiştir. Buna rağmen, çevirilerde kelimeleri latinize ederek aynen yazmak ya da lafızların siyâkla ilişkisini kurmadan hedef dile aktarmak ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Misâl olarak "hüda" kelimesinin vecihlerini dikkate almadan aynen "hüda" şeklinde çevirmek zihin bulanıklığına yol açmaktadır. Bu durumda kanaatimizce yapılacak en doğru faaliyet, bir kelimenin kendi siyâkındaki vechi dikkate alınarak o kelimenin en uygun anlamı tayin edilmeli ve Türkçeye çevrilmelidir. Meselâ "hüda" kelimesi Kur'an için kullanılıyorsa ya doğrudan "Kur'an" diye çevrilmeli ya da "hüda" denilip parantez içerisinde "Kur'an" yazılmalıdır. Yine Kur'an'ın hidayet edici vasfına vurgu yapılarak "hidayet kaynağı Kur'an" şeklinde tefsiri tercüme yapılmasında da bir beis olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü meâl yazarının zihni ne kadar zengin olursa olsun, o kavramın bütün anlamlarını ne kadar iyi bilirse bilsin okuyucu meâl yazarının zihninden bi haberdir. Eğer meâl okuyan kişi Arapça bilmiyorsa ve Kur'an ilimlerine vakıf değilse salt "hüda" şeklinde latinize edilerek yazılan bir cümleden düzgün bir anlam çıkaramayacak ve bir müddet sonra sıkılmaya başlayacaktır.

Kelimenin delâlet ettiği birkaç anlamdan birinin tercih edilmesi manânın belirli bir oranda daralmasına sebep olsa dahi okuyucunun zihninde ifadenin bir anlamı olacaktır. Zaten bir meâl ne kadar mükemmel yazılsa da asla Kur'an'ın vermek istediği bütün mesajları aktaramayacaktır. Bütün anlamlar üzerinde detaylı olarak düşünmek isteyen kişi meâl değil tefsir okumayı tercih etmektedir. Bu sebeple meâl yazılırken geçmişe ait ilmi bir birikimimiz olan vucûh ve nezâir kitapları dikkate alınmalı, kelimenin vechini Türkçe olarak en açık, anlaşılır şekliyle hedef dile aktarılması gerekmektedir.

5. Türkçe Kur'an Meâllerinde Vucûh ve Nezâir İlminin Gözardı Edilmesinden Kaynaklanan Bazı Çeviri Problemleri

5.1. "İslâm/İslâm"

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (Âl-i İmrân 3/20).

Bu âyette geçen "أسلمتُ/eslemtü" fiil şu şekillerde çevrilmiştir:

Ali Fikri Yavuz: Ey Rasûlüm, din içinde Yahudi ve Hristiyanlar seninle münakaşaya kalkıştırlarsa şöyle de: "- Ben, bana bağlı olanlarla birlikte kendimi Allâh'a teslim ettim."

Bayraktar Bayraklı: Seninle tartışmaya girerlerse de ki: "Ben ve bana tâbi olanlar, bütün benliğimizi Allâh'a teslim ettik."

Elmalılı Hamdi Yazır: Buna karşı seninle münakaşaya kalkıştırlarsa de ki "ben: Yüzümü İslâm ile tertemiz Allâh'a tuttum bana tabi' olanlar da".

Muhammed Esed: O halde (ey Peygamber,) seninle tartışanlara de ki: "Ben tüm benliğimi Allâh'a teslim ettim ve bana tabi olan herkes (de öyle yaptı)!"

Mustafa İslamoğlu: Şu halde, eğer seninle tartıştırlarsa de ki: Ben tüm varlığımla Allâh'a teslim oldum, bana uyanlar da...

Süleyman Ateş: *Seninle tartışmaya girişirlerse, de ki: "Ben de özümü Allâh'a teslim ettim bana uyanlar da."*

Yaşar Nuri Öztürk: *Seninle kanıt yarıştırmaya girerlerse şöyle söyle: "Ben yüzümü Allâh'a teslim ettim."*

"İslâm" kelimesi "سَلِمَ/silm" kökünden türemiştir. Kur'ân'da barış yapma, boyun eğme, selâm verme, uyum sağlama gibi anlamlara gelir (İbn Kuteybe, ts., 479; Cevherî, 1984, II, 1950-1952). "سَلِمَ/silm" kökünden türeyen kelimelerin Kur'ân'da beş vechi bulunmaktadır. Bu vechler şunlardır: 1) Din 2) Tevhid 3) İhlâs, 4) İnkıyâd 5) İkrâr (Gezgin, 2015, 538-539).

Taberî (ö. 310/922) bu âyette geçen "أَسْلَمْتُ/eslemtü" fiilini "dilim, kalbim ve tüm organlarımla Allâh'a boyun eğdim" şeklinde açıklamaktadır (Taberî, 2010, VI, 280). Zeccâc (ö. 311/923) ise bu fiili "Allâh'ın bütün emirlerine tabi oldum, O'nun yaratıcılığını ikrar ettim" şeklinde açıkladıktan sonra "Nefsimi Allâh'a adadım" şeklinde de izah edebileceğini belirtmektedir (Zeccâc, 1988, I, 388). Mâverdi (ö. 450/1058) ise burada iki ihtimalin bulunduğunu söylemektedir. Birinci ihtimale göre bu fiil Allâh'ın emirlerine boyun eğmek, Allâh'ı birlemek demektir. İkinci ihtimale göre ibâdeti sadece Allâh'a has kılmak demektir (Mâverdi, 2001, I, 380). Beğavî (ö. 516/1122) de bu fiile boyun eğmek anlamı verdikten sonra Ferrâ'nın amelimi Allâh'a has kıldım şeklinde açıkladığını zikretmektedir (Beğavî, 2005, 1, 422). Tefsirlere bakıldığında genel olarak bu fiile Allâh'a boyun eğmek, itaat etmek, ameli Allâh'a has kılmak, O'nun birliğini ikrar etmek anlamının verildiği görülmektedir.

Zikrettiğimiz meâller dikkatlice incelendiğinde bu meâllerin hemen hemen hepsinde "أَسْلَمْتُ/eslemtü" fiilinin "kendimi teslim ettim" şeklinde hedef dile aktarıldığı görülmektedir. Oysa Türkçe'de kendini teslim etmek şeklinde bir ifade çok kullanılmamaktadır. Türkçede teslim etmek ifadesi bir eşya veya ikinci bir şahıs için yaygın olarak kullanılmakta ancak kişinin "kendisini teslim etmesi" şeklinde yaygın olarak kullanılmamaktadır. İslamoğlu ise "teslim oldum" şeklinde çevirmiştir. Ancak kanaatimizce bu çeviri de çok uygun değildir. Çünkü Türkçede teslim olmak ifadesi bir çaresizlik anlamı da çağırılmaktadır. Ateş'in mealindeki "kendini Allâh'a vermek", "özünü Allâh'a teslim etmek" ifadeleri Türkçe açısından daha uygundur. "Allâh'a boyun eğdim." şeklinde yapılabilecek çevirinin ise daha isâbetli olacağını düşünmekteyiz. Çünkü burada "eslemtü" kelimesinin vechi boyun eğme anlamına daha uygundur. Kelimenin vucûh-nezâir açısından dikkatlice tahlil edilmeden çevrilmesi verilmek istenen mesajın hedef dilde en uygun şekilde ifade edilememesine sebebiyet verebilmektedir.

5. 2. "دُعَا/Duâ"

"تَدْعُو مِنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى" (Me'âric 70/17).

Meâllerde bu âyette geçen "تَدْعُو/ted'û" fiili şöyle çevrilmiştir:

Ali Fikri Yavuz: *Çağırır o ateş, imandan yüz çevirip de (Hakka) arka döneni.*

Bayraktar Bayraktar: (16-18) *Kızaran derileri soyar; sırtını döneni, yüz çevireni ve biriktirip depo edeni çağırır.*

Edip Yüksel: *Çağırır, sırtını dönüp gidene.*

Elmalılı Hamdi Yazır: *Çağırır arkasını dönüp tersine gidene*

Hasan Basri Çantay: *(Gel gel diye) çağırır: (îmandan, hakdan) yüz dönen, (tâatden) arka çeviren kişiyi.*

Muhammed Esed: *O, (iyiye ve doğruya) sırtını dönenleri ve (hakikatten) uzaklaşanları kendine çeker.*

Mustafa İslamoğlu: *o, (hakka) sırt dönenleri ve (vahiyden) yüz çevirenleri kendine davet eder.*

Ömer Nasuhi Bilmen: (17-18) *Çağırır, arkasını dönüp yüz çevireni. Ve (malı) toplayıp da, bir kap içinde saklayanı.*

Süleyman Ateş: *(Kendine) Çağırır; sırtını dönüp gidene.*

Yaşar Nuri Öztürk: *Çağırır, sırtını dönüp uzaklaşanı.*

Meâller incelendiğinde "تَدْعُو/ted'û" fiilinin hemen hepsinde "çağırır" şeklinde tercüme edildiği görülmektedir. Sadece Esed "kendine çeker" şeklinde tercüme etmiştir. Dâmeğânî (ö. 478/1085) "duâ" kelimesinin altı vechi bulunduğunu söylemekte ve şu vecihleri saymaktadır: Söz, ibâdet, nidâ, yardım dileme, istifhâm, azâb (Dâmeğânî, 1982, 175).

Me'âric Süresi'nde geçen "تَدْعُو" fiilinin bu âyette hangi anlama delâlet ettiğinin titiz bir şekilde tespit edildikten sonra meâllere yansıtılması gerekmektedir: Oysa meâllerin hemen hemen hiç birinde "دُعَا/de'â" fiilinin diğer anlamlarına değinilmemiştir. Müberred (ö. 286/900) buradaki "تَدْعُو/ted'û" fiilinin "azap etmek" anlamına geldiğini zikretmektedir (Dâmeğânî, 1982, 175). Mâverdi burada kastedilenin cehennem bekçilerinin çağırması olduğunu söylemektedir (Mâverdi, 2001, VI, 94). Bu görüşe göre bekçiler lafzı hazfedilmiştir. Râzî ise burada birkaç vecih zikretmektedir: 1) Cehennem hâl dili ile çağırması anlamındadır 2) Allâh'ın cehennem için bir lisan yaratması ve cehennem "bana gel ey kâfir" diye seslenmesi anlamındadır 3) Burada kastedilenler zebanilerdir. Zebâniler kelimesi hazfedilmiştir. Zebaniler

seslenir anlamındadır 4) Helâk etmek anlamındadır. Nitekim Araplar “دَعَا/de’â” fiilini bu anlamda kullanırlar (Razî, 2000, XXX, 643). Beydâvî (ö. 685/1286) ise cehennemden kaçan kimseyi “çekmek/cezb etmek” ve “hazırlamak” anlamından mecâz olduğunu söylemektedir (Beydâvî, 2000, I, 338).

“Çağırır” şeklinde verilen meâller yanlış değildir. Çünkü “دَعَا/de’â” fiilinin vecihlerinden biri de çağırma’dır. Ancak cehennemin çağırması bu kelimenin sadece bir vechidir. Bu fiil zebanilerin çağırması, cehennemin helâk etmesi, azap etmesi, cehennemin hâl dili ile seslenmesi anlamlarına da delâlet etmektedir. Bu anlamların görmezden gelinerek bütün meâllerde “çağırır” şeklindeki tek tip bir çevirinin yapıp diğer anlamların görmezden gelinmesinin ise bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz. Burada birkaç türlü çeviri yapmak mümkündür. Meselâ “cehennem (zebanileri) haktan sapanı (cehenneme) çağırır” şeklinde çevrilebilir. Veya “cehennem onlara azap eder”, “Cehennem (azap etmek için) onları çağırır” şeklinde de çevrilebilir. Yine “cehennem onları kendine çeker, cezb eder” şeklinde de çevirmek mümkündür. Bu vecihleri görmezden gelerek duâ kelimesinin akla gelen ilk anlamıyla çeviri yapmak manâ zenginliğinin daralmasına sebep olmaktadır.

Yine konumuza şu âyeti de misâl verebiliriz:

“قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فَافْعَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ” (Bakara 2/68).

Bu âyetteki “ادْعُ/ud’u” fiili ise şöyle çevrilmiştir:

Ali Fikri Yavuz: Onlar (tekrar) şöyle dediler: “ - Bizim için Rabbine dua et de bize açıklasın, nedir o?...

Bayraktar Bayraklı: “Bizim için Rabbine dua et de onun nasıl bir inek olduğunu bize açıklasın, nasıl bir inek keseceğimizi anlayamadık...”

Edip Yüksel: Bizim için Rabbini çağır da, onun niteliğini bize daha da açıklasın...

Hasan Basri Çantay: (Yine) demişlerdi: «Bizim için Rabbine duâ et de o nedir? Apaçık anlatsın bize...

Muhammed Esed: Onlar: “Rabbine bizim için dua et de onun nasıl olacağını bize (daha açık) bildirsın...”

Mustafa İslamoğlu: Onlar: “Bizim için Rabbine yalvar da bize onun tam olarak ne olduğunu açıklasın...”

Ömer Nasuhi Bilmen: Dediler ki: «Rabbine dua et, bize açıkça bildirsın...”

Süleyman Ateş: “Bizim için Rabbine duâ et, onun nasıl bir şey olduğunu bize açıklasın.

Yaşar Nuri Öztürk: Şöyle dediler “Dua et Rabb’ine, açıklasın bize neymiş o...”

“Duâ” kelimesinin Kur’ân’da sormak, istemek, ibadet etmek, yardım etmek, azap gibi birçok vechi vardır. Allâh’a duâ etmek yani Allâh’tan yardım istemek anlamı bunlardan biridir. Buradaki “ادْعُ/ud’u” ifadesi de Türkçedeki duâ etmek anlamından ziyade “sormak” anlamına daha yakındır (Dâmeğânî, 1982, 174). Ancak zikrettiğimiz meâllerin hiç birinde bu anlama değinilmemiştir. Sadece İslamoğlu farklı olarak “yalvar” şeklinde tercüme etmiştir ki bu da çok uygun bir tercüme değildir. Hâlbuki bu âyette Yahûdilerin Hz. Mûsâ’dan Rabbine bir soru sormasını istemelerinden ve kendilerine boğazlanması emredilen ineğin mahiyeti hakkında bazı bilgiler verilmesini taleo etmelerinden bahsedilmektedir. Yani “Rabbine sor da bize açıklasın!” anlamındadır. Duâ etmek kelimesi dolaylı olarak “Bizim sorumuza cevap vermesi için duâ et” gibi bir anlama hamledilebilir. Ancak âyetin siyâkı sormak manâsına daha münasiptir. Vucûh ve nezâir kitaplarında ve tefsirlerde de bu anlama vurgu yapılmaktadır (Bkz. Taberî, 2010, VI, 280; Dâmeğânî, 1982, 174). Duâ kelimesinin diğer vecihlerini dikkate almayarak yaygın anlamı ile Türkçeye çevirmek ve kelimenin vecihlerini dikkate almamak kanaatimizce bir çeviri eksikliğidir. Sormak, istemek, dua etmek anlamları arasında elbette bir yakınlık vardır. Ancak önemli olan nüansları dikkate alarak en uygun olacak anlamı tercih etmektir.

5. 3. “فَرَضٌ/Fard”

“فَدَّ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَجَلَّةً أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ” (Tahrîm 66/2).

Bu âyete verilen meâller şöyledir:

Ali Fikri Yavuz: Allâh, yeminlerinizin (keffaret sûretiyle) çözülmesini size meşrû kılmıştır...

Bayraktar Bayraklı: Allâh, yeminlerinizi nasıl bozabileceğinizi size açıklamıştır...

Edip Yüksel: ALLÂH, yeminlerinizin helalleştirmenin yolunu bildirmiştir...

Hasan Basri Çantay: Allâh, yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz kılmıştır...

Muhammed Esed: (Ey müminler!) Allâh, (doğru ve haklı bir gerekçesi olmayan) yeminlerinizi bozmayı ve keffaretini vermeyi (size) emretmiştir...

Mustafa İslamoğlu: Doğrusu Allâh, (kendinizi gereksiz yere bağladığımız) yeminlerinizi bozup keffaretini verebileceğinizi size bildirir...

Ömer Nasuhi Bilmen: Allâh, sizin için yeminlerinizin keffâretle çözülmesini meşrû kılmıştır...

Süleyman Ateş: Allâh size, yeminlerinizi (keffâretle) çözmeği meşrû kılmıştır...

Yaşar Nuri Öztürk: *Allâh size, yeminlerinizi çözmeyi farz kılmıştır...*

Kur'ân'da "Farada" fiilinin beş vechi bulunmaktadır. Bu beş vech şunlardır: Gerekli kılmak, açıklamak, helal kılmak, indirmek, farziyyet (Dâmeğâni, 1982, 355). "فَرَضَ/Farada" fiili meâllerin bir kısmında "farz kılmak" şeklinde çevrilmiştir. Bu çevirinin uygun olmadığını baştan belirtmek isteriz. Çünkü bu şekilde çevrildiğinde Allâh'ın insanlara yeminlerini bozmalarını farz kıldığı gibi bir anlam çıkar ki bu görüşe göre herkes yeminini bozması gerekir. Esed'in meâlindeki "emretmiştir" şeklindeki tercüme de çok isâbetli değildir. Çünkü Allâh kimseye yeminini bozmayı emretmemiştir. "فَرَضَ/farada" kelimesini meşru kılmak şeklindeki tercüme ise daha kabul edilebilir nitelikte olmakla birlikte çok iyi bir tercüme değildir. Çünkü yeminlerin keffâret yoluyla bozulması meşru kılınmış olabilir ancak burada meşru kılmak anlamından daha ziyâde ruhsat durumu söz konusudur. Bir şeyin meşru olmasıyla o şeye zaruret durumlarında ruhsat verilmesi farklı şeylerdir. Dinimizde de yeminin bozulması güzel meşru bir durum değil, keffâret gerektiren ama ruhsat verilen bir durumdur. Kanaatimizce Bayraktar Bayraklı, Edip Yüksel ve Mustafa İslamoğlu'nun "bildirmek, açıklamak" şeklindeki tercüme kelimenin vechi açısından daha uygundur. Çünkü Allâh yemin bozmanın nasıl yapılacağını, keffâretinin neler olduğunu açıklamaktadır. Bu sebeple "Allâh yeminlerinizi nasıl bozacağınızı size açıklamıştır." şeklindeki çevirinin daha güzel olacağını düşünmekteyiz. Vucûh-nezâir kitaplarında da beyân etmek, açıklamak şeklinde açıklanmıştır. (Dâmeğâni, 1982, 355).

5.4. "بَيْت/Beyt"

"زَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا" (Nuh 71/28).

Bu âyete şöyle meâl verilmiştir:

Ali Fikri Yavuz: *Rabbim! Beni, ana-babamı, mümin olarak evime gireni, bütün mümin erkekleri ve bütün mümin kadınları bağışla...*

Bayraktar Bayraklı: *"Ey Rabbim! Beni, anne babamı, evime inanmış olarak gireni, inanan erkek ve kadınları bağışla..."*

Edip Yüksel: *"Rabbim, beni, anamı babamı, evime inanan olarak girenleri, inanan erkek ve kadınları bağışla; zalimlerin ise ancak yıkımlarını arttır."*

Hasan Basri Çantay: *"Ey Rabbim, beni, anamı, babamı, îman etmiş olarak evime giren kimseleri, (kıyamete kadar gelecek) erkek mü'minleri ve kadın mü'minleri Sen yarlığa..."*

Muhammed Esed: *Ey Rabbim! Bana, anneme, babama, evime mümin olarak giren herkese ve (daha sonraki) bütün mümin kadınlara ve erkeklere bağışlayıcılığını göster..."*

Mustafa İslamoğlu: *Rabbim! Beni, ana-babamı ve evime mü'min olarak giren herkesi, dahası tüm mü'min erkekleri ve mü'min kadınları bağışla! Zalimlerinse sadece tükenişini arttır!"*

Ömer Nasuhi Bilmen: *Yarabbi! Bana ve babama, anama ve haneme mü'min olarak giren kimseye ve mü'minler ile mü'minelere mağfîret buyur..."*

Süleyman Ateş: *Rabbim beni, babamı, anamı, inanarak evime gireni, inanan erkek ve kadınları bağışla; zâlimlerin de sadece helâkini arttır (onların köklerini kurut)!*

Yaşar Nuri Öztürk: *Rabbim! Beni, anne babamı, inanmış olarak evime gireni, tüm inanmış erkekleri ve inanmış kadınları affet...*

Yukarda zikrettiğimiz meâllerin hepsinde "بَيْت/beyt" kelimesine ev anlamı verilmiştir. Hâlbûki "بَيْت/beyt" kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de birçok vechi bulunmaktadır. Bu vecihlerden bazıları şunlardır: ev, mescid, gemi, cennetteki barınaklar, hücreler (odalar), hapis, çadır, mağara, mülk vs. Semerkandî (ö. 862/1458) de bu âyetteki "بَيْت/beyt" in gemi veya dîn anlamına geldiğini söylemektedir (Semerkandî, 1995, III, 502). Bu âyette siyâk Hz. Nûh ile ilgili olduğundan "بَيْت/beyt" kelimesinin bu vecihlerden gemi anlamına hamledilmesi daha uygundur (Dâmeğâni, 1982, 81). Çünkü burada kastedilenler Hz. Nûh'un gemisine binen ve kendine iman eden müminlerdir. Dolaylı olarak ev ile dîn anlamı da kastedilmektedir. Çünkü gemiye sadece kendine iman edenler binmişti. Ancak incelediğimiz meâllerin hepsinde "بَيْت/beyt" kelimesi ev sevkinde çevrilmiş, diğer vecihler ise dikkate alınmamıştır. Hâlbuki "benim dinime girenler" veya "gemime binenler" şeklinde meâller vermek mümkündür.

5.5. "خَوْف/Havf", "الْأَمْن/emn"

"وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّعَوْا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْ لَا فَضْلَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّعَوْا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْ لَا فَضْلَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّعَوْا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْ لَا فَضْلَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ" (Nisâ 4/83).

Meâllerde "خَوْف/havf" ve "الْأَمْن/emn/güven" kelimeleri şu şekillerde tercüme edilmiştir:

Ali Fikri Yavuz: *Hem o münaflıklara, iman ordusunun zafer ve felâketine dair eminlik veya korku haberi geldiği zaman, onu yayarlar (ortalığı telâşa verirler)...*

Bayraktar Bayraklı: Onlara, güven veya korkuya dair bir haber gelse onu yayarlar...

Edip Yüksel: Onlara güvenlik ve tehlikeyle ilgili bir söylenti ulaşsa onu yayarlar...

Hasan Basri Çantay: Onlara emînlik veya korku haberi geldiği zaman onu yayıverirler...

Muhammed Esed: Onlar savaş veya barış ile ilgili herhangi bir (gizli) konuda bilgi sahibi olduklarında onu dışarıya yayarlar...

Mustafa İslamoğlu: Onlar, kendilerine barış ya da savaşla ilgili herhangi bir bilgi ulaştığında onu dışarı yayarlar...

Ömer Nasuhi Bilmen: Ve onlara eminlikten veya korkudan bir haber geldiği zaman onu yayıverirler...

Süleyman Ateş: Onlara güven veya korkuya dair bir haber gelse onu yayarlar...

Yaşar Nuri Öztürk: Onlara, güven yahut korkuya ilişkin bir haber ulaştığında onu hemen yaydılar...

“خَوْف/havf” kelimesinin Kur’ân’da beş vechi bulunmaktadır. Yani beş farklı anlama delâlet etmektedir. Bu anlamlar şunlardır: Öldürme, savaş, ilim, azap, teyakkuz. Bu âyette geçen ve âmm bir lafız olan “خَوْف/havf” kelimesi sözlükte korku anlamına gelmektedir. Ancak bu âyette “havf”, savaş anlamına delâlet etmektedir. Yani “Onlara savaş veya barışa dâir bir haber geldiğinde...” demektir (Dâmeğâni, 1982, 165).

Bilmen, Çantay, Ateş, Yüksel ve Bayraklı meâllerinde korku ve güven kelimelerinin hangi anlama delâlet ettiğine işaret edilmeden bu kelimeler doğrudan tercüme edilmiştir. Hâlbuki âyetin siyâkından korku kelimesinin savaş anlamına delâlet ettiği açıktır. Binâenaleyh korku kelimesinin savaş anlamıyla ilişkilendirilerek çevrilmesi daha güzel olacaktır. Çünkü meâl okuyan kişinin korku ile ne kastedildiğini anlaması gerekir. Zikrettiğimiz isimlerin dışında kalan meâl yazarları savaş ve barış anlamıyla korku ve güven kelimelerini ilişkilendirerek daha isâbetli bir çeviri yapmışlardır.

5.6. “خَيْر/Hayr”

“مَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ” (Bakara 2/105).

Bu âyete şu şekillerde meâl verilmiştir:

Ali Fikri Yaşar: Ne ehli kitaptan olan kâfirler, ne de müşrikler, size Rabbinizden hiç bir hayır indirilmesini sevmeyiz ve istemezler...

Bayraktar Bayraklı: Size Rabbinizden bir hayır indirilmesini ne kitap ehlinde kâfir olanlar ne de müşrikler isterler...

Edip Yüksel: Kitaplıların inkârcıları da, putperestler de Rabbinizden size bir iyilik indirilmesini istemez...

Hasan Basri Çantay: Ehl-i Kitaptan olan kâfirler de, (Allâha eş koşan) müşriklerde size Rabbinizden hiç bir hayır indirilmesini istemez (ler)...

Muhammed Esed: Ne önceki vahyin takipçilerinden hakikati inkara yeltenenler, ne de Allâh'tan başka şeylere ilahlık yakıştıranlar, Rabbin tarafından sana indirilen bir hayır görmekten hoşlanırlar...

Mustafa İslamoğlu: Ne önceki vahyin muhataplarından küfre sapanlar, ne de Allâh'tan başkasına ilahlık yakıştıranlar Rabbinizden size bir hayır indirilmesini isterler...

Ömer Nasuhi Bilmen: Ehl-i kitaptan kâfir olanlar da ve müşrikler de sizin üzerinize Rabbiniz tarafından bir hayır indirilmesini arzu etmezler...

Süleyman Ateş: Nankör olan bazı Kitap ehli kimseler de, müşrikler de size Rabbinizden bir hayır indirilmesini istemezler...

Yaşar Nuri Öztürk: Ehlikitap'ın küfre sapanlarıyla müşrikler, Rabb'inizden size bir hayır indirilmesini istemezler...

“خَيْر/Hayr” kelimesinin Kur’ân’da mâl, îmân, İslam, afiyet, daha faziletli, ecr, yemek, ğanîmet gibi vechleri vardır. Bu kelime zikredildiği siyâka göre bu anlamlardan birine delâlet edebilmektedir. Bu âyette “خَيْر/hayr” kelimesi İslâm anlamına delâlet etmektedir (Dâmeğâni, 1982, 167). Buradaki “خَيْر/hayr” kelimesinin Türkçeye doğrudan “hayır” şeklinde tercüme edilmesi yanlış bir tercüme değildir. Ancak belirsiz, muğlak bir çeviridir. Tefsir ilmiyle meşgul olan kişi bu âyette “خَيْر/hayr” kelimesi ile İslam anlamının kastedildiğini bilebilir. Bu anlam âyetin siyâkından, sebebi nüzulünden, tefsir kitaplarındaki bilgilerden rahatlıkla anlaşılabilir. Ancak meâlde bu bilgilerin hiç biri mevcut olmadığından “خَيْر/hayr” kelimesinin delâlet ettiği anlam rahatça anlaşılabilir. Hâlbuki bu kelimenin vechinin delâlet ettiği anlam en azından parantez içerisinde şu şekilde çevrilebilir: “Ehli kitab'ın küfre sapanlarıyla müşrikler, Rabb'inizden size bir hayır (İslâm'ın) indirilmesini istemezler.”

5.7. “سِحْر/Sihr”

“سَيُفَوِّلُونَ لِلَّهِ قُلٌّ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ” (Mu’minûn 23/89).

Ali Fikri Yavuz: Yine “-Allâh’ındır” diyecekler. Onlara de ki: “O halde nereden aldatılıyorsunuz (da hakkı inkâr, ediyorsunuz)?”

Bayraktar Bayraklı: “Allâh’tır” diyecekler. “Öyleyse nasıl büyüleniyorsunuz?” de!

Edip Yüksel: ‘Allâh’ diyeceklerdir. De ki, “O halde nasıl da aldanıyorsunuz?”

Hasan Basri Çantay: (Buna karşı da yine “Hepsi Allâh’ındır” diyecekler. De ki: “O halde nasıl olub da böyle büyüleniyorsunuz?”

Muhammed Esed: “Allâh!” diye cevap vereceklerdir. De ki: “Peki, o halde, nasıl böyle aldatılabilirsiniz?”

Mustafa İslamoğlu: “Allâh’tır” diyecekler. De ki: “O halde, nasıl büyülenmiş (gibi) davranabiliyorsunuz?”

Ömer Nasuhi Bilmen: Hemen diyeceklerdir ki: “Allâh içindir.” De ki: “Artık siz nereden büyüleniyorsunuz?”

Süleyman Ateş: “(Her şeyin yönetimi) Allâh’a âittir” diyecekler. “O halde nasıl büyüleniyorsunuz?” de.

Yaşar Nuri Öztürk: “Allâh’tır!” diyecekler. De ki: “Nasıl oluyor da büyüleniyorsunuz?”

“سحر /Sihr” kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de beş vechi bulunmaktadır. Bunlar ilim, yalan, göz boyama, delilik ve haktan sapma”dır (Dâmeğânî, 1982, 232). Bu âyette “tusherûn” kelimesi bu anlamlardan sonuncusuna yani haktan sapma anlamına delâlet etmektedir. Yukardaki meâlleri incelediğimizde Ali Fikri Yavuz, Edip Yüksel ve Muhammed Esed dışındaki meâllerin hepsinde doğrudan “büyülenmek” şeklinde tercüme edilmiştir. Hâlbuki sihre kapılmaktan maksat doğru yoldan sapmaktır. Yoksa ortada Türkçede anlaşılman manâsıyla bir sihir söz konusu değildir. Bu âyetin Türkçe olarak daha iyi anlaşılabilmesi için sihre kapılmak, büyülenmek gibi tercümelere ziyade doğru yoldan sapmak şeklinde meâl vermek daha uygun olacaktır. Sadece Esed ve Yüksel bu anlama yakın bir meâl vermiştir.

5.8. “أَخَصَى/Ehsâ”

“لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رَسُولَاتِ رَبِّهِمْ وَأَخَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَخَصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا” (Cinn 72/28).

Ali Fikri Yavuz: ... her şeyi sayıca saymıştır.

Bayraktar Bayraklı: ... her şeyi bir bir saymıştır.

Edip Yüksel: ... herşeyi sayı olarak hesaplamıştır.

Hasan Basri Çantay: ...herşey’i (müfredatı vech ile), sayı (sı) ile saymış (tesbît etmiş) dir.

Muhammed Esed: ...her şeyi bir bir hesaplayandır.

Mustafa İslamoğlu: ... her şeyi tek tek sayarak muhafaza altına aldığını bilsin.

Ömer Nasuhi Bilmen: ... her bir şeyi adeden sayıp bilmıştır.

Süleyman Ateş: ... herşeyi bir bir saymış (hesab etmiş)tir.

Yaşar Nuri Öztürk: ... her şeyi inceden inceye sayıya bağlamıştır.

“أَخَصَى/ehsâ” fiilinin Kur’ân’da dört vechi bulunmaktadır. Bu vecihler hıfz (korumak), yazmak, ilim ve şükürdür. (Dâmeğânî, 1982, 135). Bu âyette “أَخَصَى/ehsâ” fiilinin vechi bilmek, ilmen kuşatmaktır (Mâturidî, 2005, X, 267). Zaten âyetin siyâkı Allâh’ın bilmesiyle ilgilidir. Ali Fikri Yavuz, Bayraktar Bayraklı meâllerinde “saymıştır” şeklinde çevrilmiştir. Saymak kelimesinin Türkçedeki karşılığı hesaplamak için yapılan bir işlemdir. Böyle bir durum Allâh için söz konusu değildir. Edip Yüksel ve Muhammed Esed ise “hesaplamak” şeklinde çevirmiştir. Hesaplamak da bir zihinsel işlemdir. Allâh için böyle bir durum da söz konusu olamaz. Burada en farklı çeviri İslamoğlu’na âittir. İslamoğlu “sayarak muhafaza altına almıştır” diye çevirmiştir. “أَخَصَى/ehsâ” fiilinin muhafaza etmek vechi Kur’ân’da mevcuttur. Ancak bu bağlama uygun olan anlam kanaatimizce bilmektir. Yaşar Nuri Öztürk’ün “her şeyi inceden inceye sayıya bağlamıştır.” şeklindeki çevirisi de uygun bir çeviri değildir. Çünkü bu âyette sayıya bağlamak anlamında bir ifade bulunmamaktadır. Bu tarz çeviriler yerine “her şeyin sayısını bilendir” veya “sayılabilen her varlığı bilendir” şekillerinde “أَخَصَى/ehsâ” fiilinin vechine uygun bir çeviri yapmak daha güzel olabilir.

5.9. “بَيْع/Bey’ ”

“قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مَن قَبْلُ أَنْ يَأْتِيَهُمْ يَوْمَ لَا يُبْعُ فِيهِ وَلَا خِلَافٌ” (İbrahim 14/31).

Bu âyete geçen “بَيْع/Bey’ ” kelimesine şöyle meâl verilmiştir:

Ali Fikri Yavuz: ... ne bir alış veriş, ne de bir dostluk olmayan (hiç bir fayda umulmıyan) bir kıyamet günü gelmeden önce...”

Bayraktar Bayraklı: ... hiçbir alış verişin, hiçbir dostluğun olmadığı gün gelmeden önce...

Edip Yüksel: ...alış-verişin ve dostluğun olmadığı gün gelmeden önce...

Hasan Basri Çantay: ... bir alış veriş, ne de bir dostluk (carî ve nafiz) olmayan birgün gelmezden evvel...

Muhammed Esed: ...pazarlığın, dostluğun, arkadaşlığın olmayacağı o Gün gelip çatmadan önce...

Mustafa İslamoğlu: ...pazarlığın, hiçbir dostluğun fayda vermediği gün gelip çatmazdan önce...

Ömer Nasuhi Bilmen: ...bir günün gelmesinden evvelki, onda ne satis vardır, ne de dostluk.

Süleyman Ateş: ...ne alışverişin, ne de dostluğun olmadığı bir gün gelmeden önce...

Yaşar Nuri Öztürk: ...hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun olmadığı o gün gelmeden önce...

“بَيْع/Bey’ ” kelimesinin Kur’ân-ı Kerim’de şu dört vechi bulunmaktadır: Fidyе, biât, alış-veriş, manastır (Dâmeğâni, 1982, 83-84). Bu âyette bey’ kelimesi fidye anlamında kullanılmaktadır (Dâmeğâni, 1982, 83). Yani âhirette kişinin fidye vererek veya bir dostundan yardım alarak kendini kurtarmayacağından bahsedilmektedir. Fidyе ile de aslında rüşvet kastedilmektedir. Çünkü kişinin haksız yere para veya mal karşılığında çıkar sağlaması Türkçedeki rüşvet kavramıyla açıklanabilir. Zikrettiğimiz meâller incelendiğinde Bilmen, Esed ve İslamoğlu haricindeki meâllerin hepsinde “بَيْع/Bey’ ” kelimesinin alış-veriş şeklinde çevrildiği görülmektedir. Kanâatimizce bu çeviri güzel bir çeviri değildir. Çünkü âyette alış-veriş ile ilgili bir bağlam yoktur. Alış-veriş kelimesinin Türkçede ifade ettiği anlam Kur’ân’da Bakara Süresi’nde şöyle geçmektedir : “تِلْكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا” (Bakara 2/275). Bu âyette “بَيْع/Bey’ ” kelimesi bildiğimiz alış-veriş anlamında kullanılmaktadır. Ancak yukarıda zikrettiğimiz âyette bir alış-veriş anlamı yoktur. Rüşvet ödeyerek ceennem azabından kurtulma anlamı vardır. Bilmen ise satış yoktur şeklinde çevirmiştir. Arapçada “باع/bâ’a” fiili satmak anlamında kullanılmaktadır. Ancak Kur’ân’da tespit edebildiğimiz kadarıyla bu fiil satmak vechi ile kullanılmamaktadır. Esed ve İslamoğlu meâllerinde ise pazarlık yapmak şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviri ilk bakışta diğerlerine göre daha doğru gibi görünse de aslında isâbetli bir çeviri değildir. Çünkü “bey’” kelimesinin pazarlık yapmak şeklinde bir kullanımı yoktur. Bize göre burada fidye anlamında olup Türkçedeki rüşvet kelimesine denk gelmektedir. Bu sebeple “ ne dostluğun ne rüşvet vererek sıyrılmamanın olmadığı bir gün gelmeden önce...” şeklinde yapılacak bir çeviri daha isâbetli olacaktır.

SONUÇ

Kur’ân’da geçen kelimelerinin kendi siyâkında delâlet ettiği anlamın belirlenmesini amaç edinen vucûh-nezâir ilmi çeviriler bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Kelimelerin kendi siyâkındaki delâlet ettiği anlamın belirlenmeden aceleci bir tarzda hedef dile aktarılması, Kur’ân çevirisi için bir problem teşkil etmektedir. Kelimenin yaygın, ilk anlamının verilerek veya doğrudan latinize edilerek Türkçeye aktarılması, meâllerin anlaşılabilirliğini zorlaştırmakta ve âyetlerde verilmek istenen mesajın okuyucunun zihninde canlanmasına engel olmaktadır. Bu tarz problemlerin önüne geçmek için, çok erken dönemden itibaren te’lif edilen ve âlimler tarafından büyük bir önem verilen vucûh-nezâir ilminin Kur’ân çevirilerinde dikkate alınması ve kelimenin nüansının tespit edilerek hedef dile aktarılması gerekmektedir. Kur’ân’ın bütünlüğü ve siyâk ile de yakın ilişkili olan vucûh-nezâir ilmi Kur’ân’ın doğru anlaşılması bakımından oldukça ehemmiyetlidir. Çünkü bir kelimenin delâlet ettiği anlam, çoğu zaman siyâkıyla kurulan ilişkisinden anlaşılmaktadır. Kur’ân’da bazen bir kelimenin delâlet ettiği anlam sözlüklerde zikredilmeyen bir anlam olabilir. Umûm bir lafızla husûsî bir anlam kastedilebilir. Ya da benzer bir özelliği sebebiyle bir kişi, bir nesne, bir olay sadece o özelliğiyle zikredilebilir. Bu durumda o lafzın hangi anlama geldiği kelimenin vechilerinden tespit edilmelidir.

Bu çalışmada da Kur’anda geçen, “أَسْلَمْتُ/eslemtü”, “تَدْعُو/ted’û”, “ادْع/ud’u”, “خَوْف/havf” “بَيْت/beyt” “فَرَضَ/Farada” “خَيْر/Hayr”, “سِحْر/Sihr”, “أَهْصَى/ehsâ”, “بَيْع/Bey’ ” kelimelerinin seçilen meâllerdeki çevirileri, vucûh-nezâir ilmi bakımdan incelenmiştir. Bu kelimelere verilen meâller, Dâmeğâni’nin Islâhu’l-Vucûh ve’n-Nezâir isimli eserindeki bu kelimenin vechileri ile ve zaman zaman farklı tefsirlerdeki bilgilerle mukayese edilmiştir. Yapılan mukayese sonucunda, incelediğimiz meâllerde çoğunlukla bu kelimelerin vechilerine dikkat edilmeden ilk akla gelen yaygın anlamıyla çevrildiği görülmüştür. Bu tarz çeviriler sebebiyle meâllerde bir anlam belirsizliği veya çeviri hatası meydana gelmiştir. Hâlbuki vucûh-nezâire dâir te’lif edilen eserlerin dikkate alınması bu tarz çeviri hatalarına düşmemek adına oldukça ehemmiyetlidir. Tabi ki biz bu meâllerde her zaman bu tarz çeviri hatalarının yapıldığını söylemek istemiyoruz. Ancak zaman zaman da olsa bu tarz çeviri hatalarından korunmak için vucûh-nezâir ilminin önemine dikkat çekmek istiyoruz.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Tahsin (1996). *Çeviri İşlemine Genel Bir Bakış*. Ankara: Orsen Matbaacılık.
Altuntaş, Halil (1990). el-Vucûh ve’n-Nezâir. *Anklara: Diyanet Dergisi*, S. 26, s. 13-30.
Bayrakdar, Nazım (2018). *Bir Motivasyon Unsuru Olarak İman*. Kayseri: Kimlik Yayınları.

- Beğavî, Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ûd (2005). *Tefsîru'l-Beğavî (Me'âlimu't-tenzil) (I-V)*. thk. 'Abdurrezzâk Mehdî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, (2005).
- Beydâvî, Nâsruddîn 'Abdullâh b. 'Umer b. Muhammed, *Tefsîru'l-Beydâvî (Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vîl) (I-V)*. Beyrût: Dâru İhyâit'-Turâsî'l-'Arabî.
- Cevherî, İsmâ'il b. Hammad (1984). *es-Sihah tâcu'l-Lüga ve sîhahu'l-'arabiyye (I-VI)*. thk. Ahmed Abdulğaffar Attâr, Beyrût: Daru'l-İlm.
- Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed (1982). *İslâhu'l-Vucûh ve Nezâir*. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Denizer, Nurullah-Bayrakdar, Nazım-Saygılı, Serdar-Avcı, Mahmut (2018). *Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla İnanç Eylem Tutarlılığı*. Konya: Çizhi Kitabevi.
- Ebû'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ Huseyni el-Kufevî (1998). *el-Kulliyât*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle.
- Ezherî (1964). *Tehzîbu'l-Lüga (I-XV)*. thk. 'Abdusselâm Hârûn. Mısır: Dâru'l-Kavmiyyetu'l-'Arabiyye.
- Ferâhidî, Ebû 'Abdirrahmân Halil b. Ahmed (2003). *Kitabu'l-'Ayn (I-IV)*. Beyrût: Daru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Gezgin, Ali Galip (2015). *Tefsirde Semantik Metod*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Gezgin, Ali Galip (2003). Kur'ân Meâllerinde 'takva' Kelimesinin Türkçe'ye Çevirisi Sorunu. *Kur'ân Meâlleri Sempozyumu*, 24-26 Nisan İzmir, s. 295-315.
- Gezgin, Ali Galip (2008). Kur'ân'da Mutraf Kavramı Üzerine. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 20, s. 47-88.
- Güven, Şahin (2005). *Kur'ân'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çok Anlamlılık Sorunu*. İstanbul: Denge Yayınları.
- İbn 'Atyye, Ebû Muhammed 'Abdullhak b. Galib b. 'Abdirrahmân b. Temmâm el-Endelûsî (2002). *el-Muharreru'l-veciz fi tefsîr-i kitâbillâhi'l-'Azîz (I-VI)*. thk. 'Abdusselâm 'Abduşşâfi Muhammed. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbn Dureyd, Ebû Bekr Muhammed Hasen İbn Dureyd (1987). *Kitâbu cemheretu'l-lüga (I-III)*. thk. İbrâhîm Şemsuddîn, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. Muslim ed-Dineverî (ts.). *Te'vîlu müşkili'l-Kur'ân*. thk. İbrâhîm Şemsuddîn, Beyrût Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrim (ts.). *Lisânu'l-'Arab (I-XV)*. Beyrût: Dâru Sâdır.
- İbn Teymiyye (1991). *Mecmû'u'l-Fetâva*. Riyad: y.y.
- İbnu'l-Cevzî (2000). *Nuzhetu'l-e'ayuni'n-nevâzir fi 'ilmi'l-vucûhi ve'n-nezâir*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle.
- İbnu'l-Cevzî (ts.). *Zâdu'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. Beyrût: Dâru'l-Kitâbî'l-'Arabî.
- Maral, Cüneyt (2013). *Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ve Nuzhetü'l-'Ayüni'n-Nevâzir fi İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir Adlı Eserindeki Metodu*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi.
- Maturidî, Ebû Mensûr, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (2005). *Te'vîlâtü'l-Kur'ân (I-X)*. thk. Mecdî Bâslûm, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Mâveridî, Ebû Hasan 'Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (2001). *en-Nuketü ve'l-'Uyûn (I-VI)*, Beyrût: Dâr-u'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Mertoğlu, Mehmet Suat (1991). *Vucûh ve Nezâir*. TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karagöz, Mustafa (2008). *Vucûh Ve Nezâirin Terimleşme Süreci -'Nezâir'in 'Eş anlamlılık Olarak Tanımlanması Sorunu*. *Bilimname*, S. 8: s. 7-33.
- Nalçioğlu, Ahmet Uğur (2015). *Edebi Eserlerde Çeviri Sorunları*. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 55, 1-9.
- Nesefî, Ebû'l-Bekâ Ahmed b. Muhammed Hâfizu'd-Dîn (1998). *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vîl (I-III)*. Beyrût: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib.
- Râzî, Fahrüddîn Ebû 'Abdillâh Muhâmmad b. 'Umer (2000). *Mefâtihu'l-Ğayb I-XXXII*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys, Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm (1995). *Tefsîru's Semerkandî (Bahru'l-'ulum) I-III*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Sunel, A. Haniit (1988). *Çeviri ve Bir Çevirinin Düşündürdükleri*. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 6, s. 153-168.
- Suyûtî, Celaleddin (2002). *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân*. Dimaşk: Daru İbni Kesir.
- Taberî (2010). *Câmiu'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân (I-XII)*. Kâhire: Dâru'l-Hadis.
- Yaldızlı, Hasan (2013). *Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eseri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yaldızlı, Hasan (2014). *Vücûh ve Nezâir Hakkında Yapılan Tanımlara Dair Bir Değerlendirme*. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 31, s. 1-31.
- Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. Sırrî (1988). *Me'âni'l-Kur'ân (I-V)*. Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub.